

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเข้าไปศึกษาบริบทของชุมชน ศึกษาปรากฏการณ์ต่าง ๆ ด้วยตนเอง โดยศึกษาถึงวิถีชีวิตการดำรงชีวิตและความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน ศึกษาถึงกิจกรรมที่เป็นกระบวนการและขั้นตอนมีลักษณะต่อเนื่อง รวมทั้งการรวมทั้งการรวมตัวเป็นกลุ่มทางเศรษฐกิจและสังคมของหมู่บ้าน รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชุมชนอันก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชน โดยเกิดความขัดแย้งขึ้นในบุคคล หรือเกิดขึ้นระหว่างบุคคล หรือกลุ่มบุคคล รวมทั้งที่เป็นผลกระทบกับภายนอกชุมชน ตลอดจนศึกษาถึงกลไกและวิธีการที่ผู้นำชุมชนได้นำมาใช้ในการป้องกัน ควบคุม ระวัง แก้ไขและคลี่คลายความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชนซึ่งอาจจะแตกต่างกันไปตามระดับของปัญหาและระดับของความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ตลอดจนต้องการทราบถึงระยะเวลาที่ผู้นำท้องถิ่นเริ่มเข้ามามีบทบาทในการคลี่คลายแก้ไขปัญหาความขัดแย้งดังกล่าว โดยอาศัยแนวคิดทฤษฎีความขัดแย้ง แนวคิดผู้นำท้องถิ่น แนวคิดเกี่ยวกับอำนาจท้องถิ่นและแนวคิดการควบคุมทางสังคม รวมถึงเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางวิธีดำเนินการวิจัยไว้ ดังนี้

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย

1. ทำการศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่เป็นเอกสาร แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น เอกสารตำราทางวิชาการ วารสาร บทความ รายงานการประชุมสัมมนา เอกสารงานวิจัยอื่น ๆ ที่เห็นว่าเกี่ยวข้องและเหมาะสม ที่สามารถอธิบายเชื่อมโยงแนวคิดทฤษฎีเข้าสู่ปรากฏการณ์ความขัดแย้งของหมู่บ้านเหล่านี้ว่าเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงน่าสนใจที่จะทำการศึกษาวิจัย สามารถดำเนินการวิจัยค้นคว้าหาองค์ความรู้ใหม่จากปรากฏการณ์ดังกล่าวได้

2. ศึกษาและสำรวจข้อมูลเบื้องต้นในสนาม เป็นวิธีการจัดเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำเอาปรากฏการณ์ในชุมชนมาอธิบายขยายเชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎีที่มีความสอดคล้องซึ่งกันและกัน ข้อมูลที่จัดเก็บประกอบด้วยรายละเอียดปรากฏการณ์ในด้านสภาพกายภาพแวดล้อมหรือสภาพนิเวศของชุมชน ปรากฏการณ์ด้านพฤติกรรมการณ์ปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ผู้ให้ข้อมูลหลักประกอบด้วย ผู้นำท้องถิ่นอย่างเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน อดีตผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล กรรมการและสมาชิกกลุ่ม

ทางเศรษฐกิจและสังคมในหมู่บ้านเพราะเป็นผู้ที่อยู่อาศัยอยู่ในชุมชนมาเป็นระยะเวลานาน สามารถทราบข้อมูลต่างๆของชุมชนเป็นอย่างดีและสามารถบอกเล่าข้อมูลที่เป็นจริงได้

ผู้วิจัยเข้าศึกษาชุมชน โดยการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับชาวบ้านสมาชิกในชุมชนและผู้นำท้องถิ่น โดยการแนะนำตัวพูดคุยทำความสนิทสนมคุ้นเคย แต่เดิมการรู้จักชุมชนและชาวบ้านของผู้วิจัยอยู่ในลักษณะคนนอก การทำงานประจำก็เป็นตัวแทนของทางเข้าไปพบปะกับชาวบ้านทำให้ไม่ค่อยคุ้นเคยเป็นหมู่พวกกับชาวบ้านอย่างแท้จริง จนกระทั่งผู้วิจัยตกลงใจและตัดสินใจเลือกพื้นที่หมู่บ้านเหล่าเป็นขอบเขตด้านพื้นที่ในการจัดเก็บข้อมูลประกอบการวิจัยในหัวข้อ “ผู้นำท้องถิ่นกับการจัดการความขัดแย้งในชุมชนชนบท” เพราะเห็นว่าเป็นหมู่บ้านที่มีขนาดพื้นที่ไม่ใหญ่โตนักและครัวเรือนขนาดปานกลางไม่เกิน 100 ครัวเรือน และผู้วิจัยต้องขออนุญาตผู้บังคับบัญชาระดับอำเภอคือท่านนายอำเภอในการเข้าไปจัดเก็บข้อมูล เพราะเกรงว่าอาจมีผลกระทบเกิดขึ้นเนื่องจากชาวบ้านไม่เข้าใจว่าผู้วิจัยเข้าไปทำอะไรหรือไปค้นหาจับผิดสร้างความแตกแยกให้กับชาวบ้าน เพราะชาวบ้านทั่วไปในชุมชนชนบทเคยแต่รอรับความช่วยเหลือจากทางการ ถ้ามีงาน มีกิจกรรมร่วมกันก็จะเป็นการประสานงานในเรื่องผลประโยชน์ของชุมชนกับทางการ ไม่ได้มีการพบปะพูดคุยวิเคราะห์เจาะลึกในแต่ละประเด็นแต่ละเรื่องที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อเป็นการป้องกันผู้วิจัยจึงได้ขออนุญาตดังกล่าว รวมทั้งพูดคุยกับแกนนำหมู่บ้านคือผู้ใหญ่บ้านไว้ก่อนแล้ว

3. แหล่งข้อมูลในชุมชน จากการพบปะพูดคุยกับสมาชิกในชุมชน บางครั้งไม่สามารถสรุปวิเคราะห์ข้อมูลดังกล่าวได้ เป็นข้อมูลที่ไม่ครบถ้วนถูกต้อง เนื่องจากต้องหาผู้ยืนยันรับรองหรือให้คำอธิบายถึงข้อมูลดังกล่าวเพิ่มเติมอีก ผู้วิจัยจึงใช้วิธีสอบถามข้อมูลจากบุคคลอื่นจากในชุมชนหรือชุมชนใกล้เคียง หรือข้อมูลของบุคคลภายนอก หน่วยงานอื่นๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องได้สำหรับข้อมูลของกลุ่มทางเศรษฐกิจและสังคมของหมู่บ้าน ก็ได้ขอคุณสมบัติการประชุม บันทึกกฎระเบียบของกลุ่ม ข้อบังคับของกลุ่มจากหลักฐานที่กลุ่มและสมาชิกได้ประชุม พูดคุยจดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษรรวมทั้งอาศัยข้อมูลที่เจ้าหน้าที่อาสาสมัครของหน่วยงานได้เคยเข้าไปร่วมทำกิจกรรมกับชุมชน

วิธีจัดเก็บข้อมูล

การสนทนา

ผู้วิจัยใช้วิธีการสนทนาพบปะพูดคุย ซักถามข้อมูลของชุมชนจากสมาชิกในชุมชนโดยเริ่มต้นในเรื่องประวัติการก่อตั้งชุมชน ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่จะเป็นผู้สูงอายุเคยพักอาศัยในชุมชนหมู่บ้านเหล่าไม่น้อยกว่า 50 ปี โดยพูดคุยกับผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายป้องกันและ

กรรมการหมู่บ้านฝ่ายการคลังจากนั้นการพูดคุย ข้อมูลก็จะเลื่อนไหลเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงไปถึง เรื่องสภาพภูมิอากาศ การตั้งบ้านเรือน การติดต่อคมนาคม การจัดการทรัพยากร โครงสร้าง ความสัมพันธ์ในชุมชน ประชากร ครอบครัว ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อ เมื่อเห็นว่าข้อมูล เรื่องใดน่าจะเกี่ยวข้องกับผู้ใด ผู้วิจัยก็จะไปพบปะสอบถามข้อมูลกับผู้เกี่ยวข้องในเรื่องดังกล่าว ผสมผสานกันไปทั้งชาย หญิง เยาวชนหนุ่ม สาว และทำการตรวจสอบข้อมูลของบุคคลกับอีก บุคคลหนึ่งว่าสามารถเชื่อถือได้หรือไม่ในระดับใด

แรกๆ การพูดคุยซักถามชาวบ้านส่วนใหญ่มักจะตอบว่า ไม่รู้ ไม่ทราบ ไม่เห็น ปฏิเสธไว้ก่อนเพราะไม่ทราบว่าผู้วิจัยจะมาทำอะไร เป็นคุณหรือเป็นโทษได้ประโยชน์หรือไม่ จนได้ร่วมประชุมประจำเดือนกับชาวบ้านที่ผู้ใหญ่บ้านกำหนดประชุมในทุกวันที่ห้า ของเดือนแล้วว่าผู้วิจัยมีบทบาทเป็นนักศึกษามาจัดเก็บข้อมูลเพื่อทำการวิจัยอันจะเป็น ประโยชน์กับชุมชน และผู้ใหญ่บ้านให้คำยืนยันรับรองจึงได้รับการตอบรับอำนวยความสะดวก ให้ข้อมูลอย่างมีส่วนร่วมด้วยดี

การสังเกต

ผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกตโดยการมีส่วนร่วม หมายถึงการเข้าไปมีส่วนร่วมใน ชุมชนบ้านเหล่าพื้นที่จัดเก็บข้อมูล ในบทบาทของนักพัฒนาที่เข้าไปร่วมทำงานพัฒนา กับชุมชนกับสมาชิกกลุ่มในชุมชน เช่น กลุ่มสตรีแม่บ้าน ศูนย์เด็กเล็ก ธนาคารข้าว กลุ่มผู้ใช้น้ำ กลุ่มอาชีพปลูกพืชผักต่างๆ บางครั้งผู้วิจัยจะร่วมเป็นวิทยากรคลุกคลีตีโมงทำความสนิสนม คุ่นเคยร่วมในกิจกรรมในระดับคนใน สังเกตจดจำ รวมทั้งสอบถามและจดบันทึกข้อมูลที่นำ สนใจนำมาวิเคราะห์เรียบเรียงสรุปเขียนรายงาน และผู้วิจัยเข้ามีส่วนร่วมเป็นสมาชิกของชุมชน ในกิจกรรมวิถีชีวิตของชุมชน ประพฤติตัวให้เป็นเหมือนกับสมาชิกในชุมชน ในการร่วม กิจกรรมทำบุญถวายทานสลากภัต การพัฒนาสร้างสนามเด็กเล่นในศูนย์พัฒนาเด็ก การก่อสร้างรั้วธนาคารข้าวการร่วมประชุมพิจารณาตัดสินใจให้ยืมเงินกองทุนของกรรมการกลุ่ม ต่าง ๆ ฯลฯ ในการศึกษาข้อมูลชุมชนโดยการสังเกตสามารถสรุปประเด็นได้ดังนี้

การสำรวจทางกายภาพ

เมื่อเริ่มเข้าศึกษาชุมชน ได้ทำการสำรวจทางกายภาพโดยการเดินสำรวจ และทำแผนที่หมู่บ้านอย่างคร่าวๆ ว่าในหมู่บ้านมีสถานที่สำคัญอะไรบ้าง มีวัด โรงเรียน หอ ประชุมหมู่บ้าน ตั้งอยู่ตรงไหน ทิศใด บ้านพักอาศัยของผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานกลุ่มอยู่ ถนนซอยไหน เลขที่เท่าใด จำนวนร้านค้า เขตบ้านพักอาศัย แม่น้ำลำห้วย เหมืองฝาย อาณาเขต

ติดต่อเป็นอย่างไร และตรวจสอบข้อมูลกับผู้อยู่บ้านหรือผู้อาวุโสอื่นว่าถูกต้องหรือไม่และได้ตรวจสอบแผนที่หมู่บ้านกับแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศมาตราส่วน 1 ต่อ 50,000 ที่แสดงถึงระดับชั้นความสูงของพื้นที่ ความเหมาะสมในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ดินในการเพาะปลูก และบอกถึงอาณาเขตของทรัพยากรป่าไม้ในเขตป่าสงวนแม่แจ่มและอุทยานแห่งชาติดอยอินทนนท์

การสำรวจทางสังคม

ในการจัดเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสภาพสังคมในชุมชนโดยทั่วไป เกี่ยวกับวิถีชีวิตประจำวันและการกระทำหรือกิจกรรม ผู้วิจัยใช้วิธีการเยี่ยมบ้านเข้าพบปะพูดคุยซักถาม ชักถามสารทุกข์สุกดิบ การงานอาชีพ ผลผลิตรายได้ ลักษณะเป็นกันเองเพราะชาวบ้านส่วนใหญ่เคยพบรู้จักหน้าค่าตากันมาก่อนแต่ไม่ค่อยคุ้นเคยกัน พอได้รับการแนะนำตัวก็จะมีมิตรไมตรีธรรยาซึ่งดีต่อกันให้การต้อนรับพูดคุยกันเป็นอย่างดี

การสอบถาม

หมายถึงการพูดคุยโดยไม่ใช้แบบสอบถาม เป็นการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการซึ่งเป็นวิธีการทำให้เกิดความสนิทสนมคุ้นเคย และสร้างความไว้วางใจ ไว้เนื้อเชื่อใจกันด้วย ผู้วิจัยใช้วิธีเข้าหาพบปะแกนนำกลุ่มทางเศรษฐกิจและสังคมของหมู่บ้านก่อน โดยอาศัยข้อมูลแผนที่หมู่บ้านที่ได้จัดทำไว้แล้ว การพูดคุยสอบถามข้อมูลเป็นไปโดยธรรมชาติ ผู้ให้ข้อมูลก็ไม่ได้ปิดบังซ่อนเร้นอะไร อาจเพราะเห็นว่าผู้วิจัยเคยช่วยและทำประโยชน์ให้กับชุมชนมาแล้วโดยสนับสนุนกิจกรรมเงินทุนด้านอาชีพจำนวนมากหลายกลุ่ม และคงไม่ทำให้ใครได้รับความเดือดร้อน การสอบถามข้อมูลนี้จะขยายกระจายไปยังผู้ให้ข้อมูลอื่นๆ หมายถึงว่ามีการเชื่อมโยงข้อมูลเกี่ยวพันกับคนอื่นหรือกิจกรรมอื่นต่อไป

ประเด็นคำถามผู้วิจัยตั้งประเด็นคำถามไว้ล่วงหน้าลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด ขอความเห็นผู้ให้ข้อมูลในเรื่องต่างๆ และสอบถามเกี่ยวกับการใช้ชีวิตประจำวันและความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนสายเครือญาติ การสืบทอดตำแหน่งผู้นำตามธรรมชาติเป็นอย่างไร

การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึกแบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง โดยการตั้งคำถามไว้ล่วงหน้า ใช้แนวคำถามปลายเปิดเป็นหัวข้อคำถามตรงตามวัตถุประสงค์

ของงานวิจัยครั้งนี้ แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์ให้ได้ข้อมูลในระดับลึก โดยกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบไปด้วยผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน รวมทั้งเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานเกี่ยวข้องในพื้นที่ โดยจะมีการบอกเจตนาหมายกันไว้ก่อนล่วงหน้าอย่างไม่เป็นทางการ สถานที่ใช้ที่บ้านของผู้นำท้องถิ่นหรือที่ทำการกลุ่มเพราะเป็นการสร้างความคุ้นเคยไม่เป็นการสร้างความแปลกแยก เพราะอาจจะมีผลกระทบกับข้อมูลที่ได้รับ สำหรับบุคคลภายนอกชุมชนมีการนัดหมายสถานที่ที่เห็นว่าเหมาะสม อาจเป็นสำนักงานของผู้ให้ข้อมูลรวมทั้งที่ทำการกลุ่มกิจกรรมร้านค้าในชุมชนนั้น และในการสัมภาษณ์ก็สังเกตความรู้สึกและท่าทีของผู้ให้ข้อมูลรวมถึงสภาพแวดล้อมจดบันทึกข้อสังเกตไปด้วย

การบันทึกข้อมูล

เมื่อเริ่มศึกษาข้อมูลจัดเก็บข้อมูลชุมชน โดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมแล้ว ใช้การบันทึกข้อมูลในลักษณะ 3 ขั้นตอน คือ

1. การใช้ความจำ

ในบางครั้งการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลอย่างเป็นทางการ เป็นกันเองถ้าผู้วิจัยจดบันทึกอะไรไปจะทำให้เกิดอาการสะดุดหมายถึงความรู้สึกนึกคิดของคนที่สนทนาด้วย อาจเกิดความขัดแย้งว่าทำไมต้องมีการจดบันทึกอะไรด้วย จดบันทึกไปทำไมคงต้องใช้เวลาพูดคุยชี้แจงทำความเข้าใจกันยืดเยื้อเข้าไปอีก ก็ต้องใช้วิธีจดจำและรีบมาบันทึกเมื่อมีเวลาทันทีซึ่งการเก็บข้อมูลโดยการจำนี้เห็นว่าเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นมาก

2. จดบันทึกข้อความสำคัญ

ในการจัดเก็บข้อมูลเมื่อพบปะพูดคุยกับคนมากหลายในสถานที่สาธารณะ เช่น การร่วมกิจกรรมทำบุญ การพัฒนาต่างๆ การประชุมชี้แจง การอบรม ฯลฯ ผู้วิจัยได้พยายามจดบันทึกข้อความสั้นๆ เพื่อไม่ให้ลืมเหตุการณ์ สถานการณ์ที่ได้สังเกตพบเห็นสามารถนำมาขยายตรวจสอบข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลใช้ประโยชน์ได้ต่อไป

3. การบันทึกงานสนาม

ทุกครั้งหลังจากการจัดเก็บข้อมูลในชุมชน ผู้วิจัยใช้เวลาในการจดบันทึกสภาพเหตุการณ์ สิ่งที่ได้พบเห็นได้ยินได้รับทราบมา การพูดคุยสัมภาษณ์ใคร บันทึกเหตุการณ์สถานการณ์อย่างละเอียดทุกขั้นตอน รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนก็จดบันทึกไว้และรวมถึงบันทึกเหตุการณ์ที่ได้ลืมไปหรือตกบันทึกและนี่ก็ออกภายหลังและจะมีการบันทึกผลการวิเคราะห์เบื้องต้นของสถานการณ์และเหตุการณ์เหล่านี้ โดยอธิบายถึงความเป็นมาสาเหตุและผลลัพธ์ เมื่อได้บันทึกข้อมูลเหล่านี้แล้วซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการเรียบเรียงข้อมูล ทำ

ให้รู้ว่ายังขาดเรื่องอะไรและต้องการข้อมูลอะไรเพิ่มเติม สามารถช่วยในการจัดเก็บข้อมูลต่อไปได้สะดวกและง่ายขึ้น

จากการบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูลในเรื่องต่าง ๆ ประเด็นต่าง ๆ ผู้วิจัยต้องพยายามวิเคราะห์ข้อมูลและตอบคำถามให้ได้ว่า ทำไมถึงเป็นอย่างนั้นสิ่งเหล่านั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร เกี่ยวข้องกับใคร และมีผลเป็นอย่างไร

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้รับจากการจัดเก็บข้อมูลจะมีที่มาแตกต่างกัน เช่น ข้อมูลจากเอกสาร ข้อมูลจากประสบการณ์การสังเกต การสัมภาษณ์ การพูดคุยและมีการจดบันทึกไว้และการจดจำ ผู้วิจัยจะกำหนดกรอบแนวคิดในการวิเคราะห์โดยวิเคราะห์ในระดับของปรากฏการณ์ที่ปรากฏเห็นได้เป็นปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในชุมชนเป็นสาเหตุนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งของชุมชนและวิเคราะห์ถึงกลไก วิธีการ กระบวนการที่ผู้นำท้องถิ่นใช้จัดการกับความขัดแย้งในแต่ละกรณีแต่ละประเด็นของความขัดแย้ง โดยอาศัยแนวคิดในเรื่องของความขัดแย้ง แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำท้องถิ่น แนวคิดอำนาจท้องถิ่น และแนวคิดการควบคุมทางสังคม เป็นเครื่องมือช่วยอธิบายขยายให้รายละเอียดและต้องแยกแยะเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูล รวมทั้งกำหนดประเด็นและปัญหาที่จะวิเคราะห์เพื่อจะให้เห็นถึงปรากฏการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในชุมชน

การตรวจสอบข้อมูลว่าเป็นข้อมูลที่ถูกต้องเชื่อถือได้ ผู้วิจัยดำเนินการไปพร้อมกับการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสอบถามข้อมูลในลักษณะเรื่องเดียวกันกับผู้ให้ข้อมูลบุคคลอื่นแล้วทำการเปรียบเทียบข้อมูลว่ามีความชัดเจนถูกต้องตรงกันสามารถเชื่อถือได้อย่างยิ่งได้ เพื่อสรุปแล้วตรวจสอบข้อมูลว่าครบถ้วนถูกต้องเพียงใด เป็นข้อมูลที่สามารถอธิบายขอบเขตเนื้อหาและตอบคำถามของวัตถุประสงค์ของการวิจัย 2 ประการ คือ

1. เพื่อศึกษาปัญหาความขัดแย้งในชุมชนชนบท
2. เพื่อศึกษากลไกและวิธีการที่ผู้นำท้องถิ่นใช้จัดการความขัดแย้ง

เมื่อได้ข้อมูลครบถ้วนแล้วจึงเขียนรายงานพร้อมทั้งตรวจสอบความถูกต้อง หากยังมีบางประเด็นที่ยังไม่ชัดเจนก็ได้จัดเก็บข้อมูลเพิ่มเติมจนได้ข้อมูลที่สมบูรณ์